

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ԽՈՏՑՈՑ ԲԱՌԸ

Այս բառը՝ որ Ագաթանգեղոսի պատմութեան մէջ մէկ անգամ միայն գործածուած է և հայ մատենագրութեան մէջ ուրիշ անգամ չի պատահիր, թէ՛ ձևով և թէ՛ նշանակութեամբ անստոյգ է։ Նոր Հայկազեան Բառարանը կը մեկնէ «առաջակողմն ոլորի. երեսք սրունից. ծունկն և ծալք նորա մինչև ցոտս. այն է գուճք, որ ի չոքիլն շօշափէ զգետին»։ Սակայն այս նշանակութիւնը անյարմար է տեղին։ Ագաթանգեղոսը կը գրէ. «Եւ ետ հրաման բերել կոճեղս փայտից և առնել ըստ ոլորի խոտցոց ոտից նորա և դնել և պնդել ուժգին առատկօք»։ (Ագաթ. § 102)։ Եթէ խոտցոցը ծնկան գլուխն է, ուրեմն խօսքին իմաստը պիտի ըլլայ «ոտքերուն ծնկնագլուխներուն համեմատ»։ Երկու պարագային ալ իմաստը անյարմար է, մանաւանդ երբ նկատի առնենք նախորդ և յաջորդ բառերը։ Կը հրամայուի բերել փայտի կոճղեր և շինել ոլորներուն համեմատ (ի՞նչ շինել) և ոտքերը դնել (հէր դնել) և կապել մամուր չուաններով։

Բառին բուն իմաստը երևան կուգայ, երբ այս նախադասութիւնը համեմատենք Ագաթ. § 69 հատուածին հետ. «Եւ ետ կապել զնա ձեռս յետս և արկանել գայլ ի բերան նորա... և տալ գելոցս կրծից նորա և արկանել առասանս ի կապս կրծից գելարանացն, կապել և համբառնալ»։ Այս վկայութենէն կ'երևայ, որ մարմինն զանազան մասերուն համար կային տանջանքի գործիքներ, ինչպէս բերանին գալլ, կուրծքին գելոց, որուն կապելով չուանները՝ սկսան քաշել։

Այսպիսի գործիք մըն ալ պիտի ըլլայ խոտցոցը՝ որ փայտէ շինուած էր՝ ոտքին ոլորին յարմարութեամբ։ Այս իմաստով շատ յարմար կուգայ ըսել «բերել կոճեղս փայտից և առնել ըստ ոլորի խոտցոց ոտից նորա».— փայտէ կոճղեր բերին և ոլորին համեմատ անոր ոտքերուն խոտցոց շինեցին։ Այնուհետև ոտքերը դրին այս խոտցոցին մէջ և չուաններով պրկեցին, ճիշտ գելոցի պէս։

Մեր ենթադրած այս նշանակութիւնը ստուգելու համար դիմեցինք յունարէն Ագաթանգեղոսին։ (Արաբերէնը՝ որ հրատարակեց Ն. Մառ., թրգմ. Յուսիկ արքեպս. տպ. Վղրշպտ. 1911, պահաս ըլլալով՝ այս կտորը զժբախտաբար չունի և անկէ երկու հատուած յետոյ միայն կսկսի)։ Յոյն թարգմանութիւնը կատարելապէս հաստատեց մեր ենթադրութիւնը։ Մեր հատուածին թարգմանութիւնը այսպէս է յունարէնի մէջ. Καὶ ἐκέλευσε κορμούς

ξύλων ἐνεχθῆναι, καὶ γενέσθαι σανίδας κατὰ τῶν ἀντικινήμων τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ μετὰ στραγγάλης περισφίγῃαι σπαρτίοις εὐτόνως... (յն. Ագաթ. տպ. Lagarde, Göttingen 1887, էջ 26): Պոտցոց բառին յոյն համապատասխանն է սանձս, որ կը նշանակէ «մահապարտները կապելու ցից».—(անոր ոտքերուն սրունքներուն համեմատ ցիցեր շինել):

Հետաքրքրական էր անշուշտ, գիտնալ, թէ նոր Հայկազեան Բառարանը որմէ առնելով և այնպէս մանրամասն կերպով կը մեկնէ բառս «առաջակողմն ոլորի և այլն»: Ըստ իս այս նշանակութիւնը յոյն Ագաթանգեղոսէն է: Յոյն թարգմանութիւնը վերոյիշեալ հատուածին մէջ ճիշտ հեռակեալ բառաշարքն ունի. «և առնել խոտցոցս ըստ ոլորաց ոտից նորա»: Կը տեսնուի, որ հայերէն բառերուն շարքը քիչ մը փոխուած է. այնպէս որ, եթէ հայերէնն ու յունարէնը անփոփոխ դէմ դէմի դնենք, հայերէն ըստ ոլորի բառին դէմ կուգայ յունարէն խոտցոցս, հայերէն խոտցոց բառին դէմ կիյնայ յունարէն ըստ ոլորաց (ἀντικινήμων), իսկ ոտից նորա կը մնայ անփոփոխ: Նոր Հայկազեան Բառարանը մեծ անփութութեամբ բառաշարքին փոփոխութեան ուշադրութիւն դարձուցած չէ և մեքենայէս խոտցոց բառին դէմ դտնելով ἀντικινήμων (բառացի կը նշանակէ «առաջակողմն ոլորի»), խոտցոցին ալ այս նշանակութիւնը տուած է:

Պոտցոց բառին նշանակութիւնը ճշտելէ յետոյ՝ կը մնայ ճշտել նաև անոր ձևը: Էջմիածնի տպագրութեան ծանօթութիւններէն կերևայ, որ ձևագիրներն ունին այստեղ 11 տարբեր ընթերցուած. (խոտցոց, խոտցոց, խոտցաց, խոցաց, խոտցոյ, խոտցացն, խոտուցաց, խոստաց, խոտցոյց, խոցտի, խոցոտիցն). Նոր Հայկազեան Բառարանը ասոնցմէ դուրս ունի նաև խոսցաց ձևը. կրկնազրին մէջ այս կտորը կը պակսի. Էջմիածնի հրատարակիչները ընտրած են խոտցաց. Նոր Հայկազեան Բառարանը ուղղականը կը դնէ խոսուց, սեռ. խոտցաց և խոտցոց: Ըստ իս ընտրելի ձևն է խոսցոց: Բառը կազմուած է (գելոց ձևին նման) ոց մասնիկով, արմատն է խոսուց «յօդուած, մարմինն ներքին խաղերը», որ գործածուած է Եփր. աւետ. «Բանն Աստուծոյ հատու է մինչև յօդս և ի խոտուցս»: Ասոր հետ նոյն ըլլալու է նաև երևանի և Ղազարի բարբառներուն խոսոց բառը՝ որ կը նշանակէ «դանակով կտրած ձկան մասն, կտոր». որմէ խոսոցել «ձուկը մաս մաս կտրել». նշանակութեան զարգացման համար հմտ. յօդ «մարմնի յօդուած» և «կտոր». Յօդ յօդ դմարմինն կտորէին. Յայսմ. Քակտեալ ցրուեցաւ մարմինն յօդ յօդ. Պիտառ:

1915 յունվ. 24

Ն. Նախիջևան

Հ. Աճառեան: